

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті на підставі статистичних даних проаналізовано інноваційну та екологічну складові соціально-економічного розвитку усіх областей України, визначено й показано картографічно місце Донецької області за розрахованими значеннями індикаторів, що характеризують стан цих складових. Детально проаналізовано екологічний стан Донецької області за 2011 рік, встановлено щільність викидів забруднюючих речовин та утворення відходів I-IV класу й показано їх розподіл за районами та містами області.

Ключові слова: інноваційна та екологічна складові, соціально-економічний розвиток, щільність, викиди, відходи.

Ю.К. Яковлева. ОСОБЕННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ. В статье на основе статистических данных проанализировано инновационную и экологическую составляющие социально-экономического развития всех областей Украины, определено и показано картографически место Донецкой области по рассчитанным значениям индикаторов, которые характеризуют состояние этих составляющих. Детально проанализировано экологическое состояние Донецкой области за 2011 год, установлена плотность выбросов загрязняющих веществ и создания отходов I-IV класса и показано их распределение по районам и городам области.

Ключевые слова: инновационная и экологическая составляющие, социально-экономическое развитие, плотность, выбросы, отходы.

Ju.K. Yakovleva. FEATURES OF SOSIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN DONETSK REGION. In article on base statistical given is analysed innovation and ecological forming social-economic development of all areas of the Ukraine, is determined and shown cartographic place Donetsk region on calculated importance's indicator, which characterize the condition of these component. Detailed is analysed ecological condition Donetsk region for 2011, is installed density surge polluting material and creation departure I-IV class and is shown their distribution on region and city of the region.

Keywords: innovation and ecological component, social-economic development, density, surges, waste.

Актуальність. Донецька область, є одним з найстаріших промислових регіонів України з власними паливно-енергетичними й мінерально-сировинними ресурсами, з давно сформованим великим промисловим комплексом (переважно металургійний та паливно-енергетичний), досить розвинутою виробничою, науковою й соціальною інфраструктурою. З одного боку, це сприяє стабільно високим доходам населення, але, з іншого боку,

негативно впливає на довкілля, а відповідно й на якість життя населення. Треба зазначити, що підвищення рівня впровадження ресурсозберігаючих технологій, випуску інноваційної продукції може поліпшити стан довкілля. Тому необхідність виявлення найбільш уразливих з точки зору екології місць на території області та їх картографічний аналіз й обумовлює актуальність даної статті.

Розробленість досліджуваної проблеми. У сучасний період в Україні широке визначення отримали екологічні роботи академіків М. Голубця, К. Ситника, Ю. Шеляг-Сосонка. У головних наукових центрах України в Києві, Львові, Дніпропетровську ведуться активні розробки для подолання складних екологічних проблем. Проблемами встановлення закономірностей взаємодії природи і суспільства, впливу паливно-енергетичного та металургійних комплексів на довкілля займаються Г. Білявський, Л. Бутченко, В. Горшков, В. Данілов-Данільян, Ю. Злобін, К. Лосєв, В. Навроцький та ін. Питаннями інноваційного розвитку економіки країни займалися О. Амоша, Ю. Драчук, А. Євдокімов, А. Кабанов, І. Кочешкова, І. Олексів, Л. Михайлюк, М. Супруненко та багато інших.

Нерозкрита частина загальної проблеми. Існує багато статистичної інформації, аналітичних матеріалів щодо соціально-економічного розвитку територій, стану довкілля, негативного впливу промислових підприємств на цей стан. Донецька область є наглядним прикладом цього. Тому встановлення стану інноваційної та екологічної складових соціально-економічного розвитку Донецької області, і є **метою** цієї статті.

Основна частина.

Стан соціально-економічного розвитку території, можливість досягнення сталого його розвитку обумовлюється не в останню чергу забезпеченістю: наукових установ, інноваційно активних підприємств; обсягів реалізованої інноваційної продукції; впровадження та освоєння нових технологічних процесів, у тому числі маловитратних, ресурсозберігаючих та невитратних, створення та використання нових технологій.

На підставі даних [1, с. 10, 99, 185, 226, 229 239, 265, 269; 2, с. 11] було розраховано щільність деяких показників, які характеризують наукову та інноваційну діяльність в Україні. Так, щільність наукових установ по Донецькій області У 2010 році була достатньо високою (2,5 установи), більш їх висока щільність тільки у Харківській, Львівській та Чернівецькій областях. Але у порівнянні з Харківською областю, де цей показник дорівнює 6,3 установи на 1 км², у Донецькій області він у 2,5 раза є нижчим (рис. 1). Щільність інноваційно активних підприємств у Донецькій області становить 3,2 підприємства на 1 км², в той час як у Львівській – 4,7, Харківській – 5,1, а в Івано-Франківській – 5,9 підприємства на 1 км². За обсягами реалізованої інноваційної продукції Донецька область посідає сьоме місце серед всіх областей. Також треба відмітити, що є суттєвою різниця між Луганською областю (перше місце), де у 2010 році було реалізовано інноваційної продукції на 79273 тис. грн., та Донецькою (14008 тис. грн.) (рис. 2). За щільністю впровадження і освоєння нових технологічних процесів Донецька область знаходиться в серединній групі, але займає перше місце за щільністю впровадження маловитратних, ресурсозберігаючих і невитратних технологій (1,58 технології) (рис. 3). Щільність створення нових технологій є доволі високою, більше мають тільки Дніпропетровська та Харківська області, а за щільністю ж використання таких технологій вона займає п'яте місце, пропустивши вперед Закарпатську, Харківську, Дніпропетровську та Вінницьку області.

Рис. 1. Щільність наукових установ, установ на 1 км²

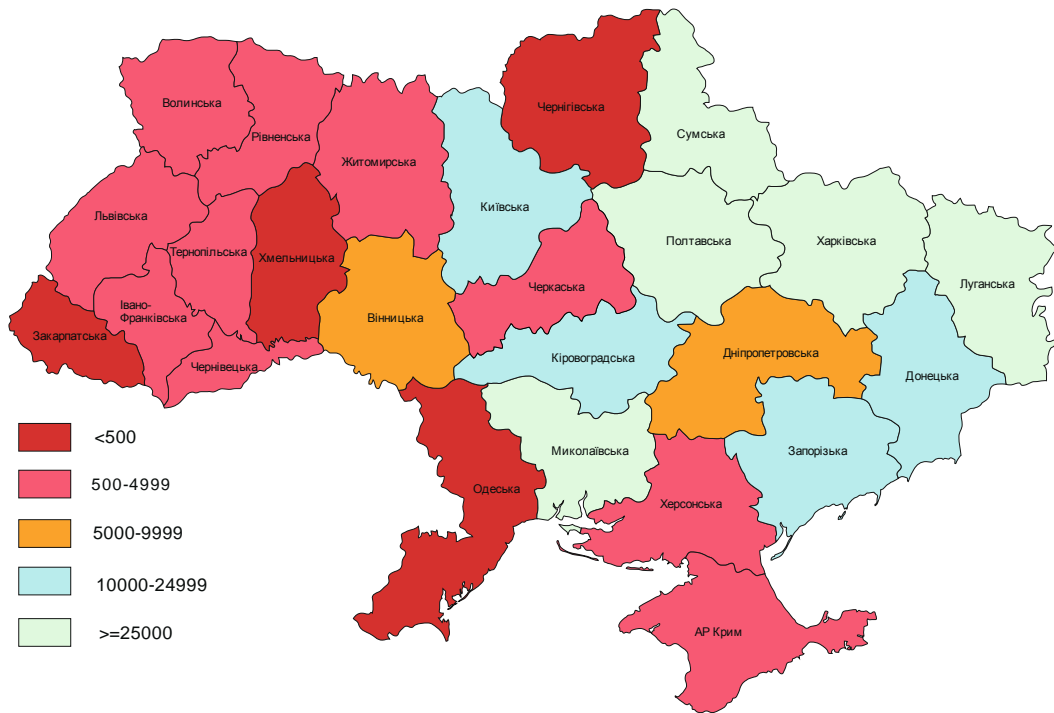

Рис. 2. Щільність обсягів реалізованої інноваційної продукції, тис. грн. на 1 км²

Рис. 3. Щільність впровадження маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних процесів, процесів на 1 км²

Визначаючи місце одного із старопромислових регіонів України – Донецької області – не можна не визнати, що наявність великої кількості промислових підприємств бюджетоутворюючих галузей, з одного боку, сприяє стабільно високим доходам населення (рис. 4), але, з іншого боку, негативно впливає на довкілля (рис. 5-7), а відповідно й на якість життя населення. Донецька область й за цими показниками займає особливе місце. Наприклад наявні доходи населення Донецької області у 2010 році були найвищими в країні й перевищували середній рівень доходів на 15,9%, а найнижчий – на 73,9% [2, с. 217].

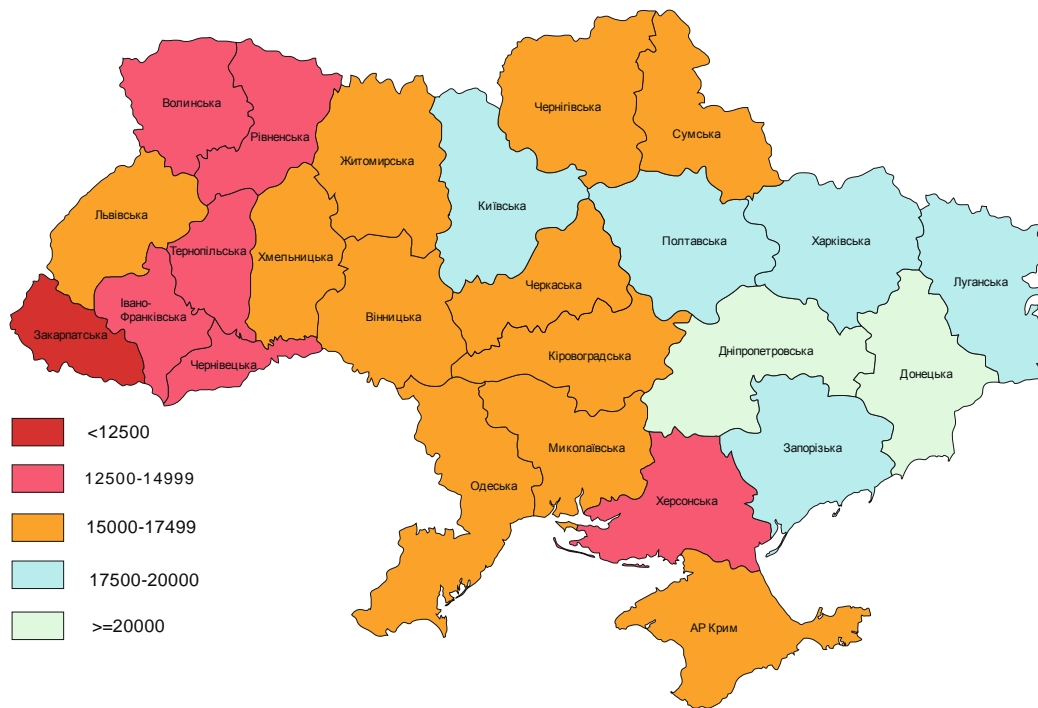

Рис. 4. Наявні доходи населення, грн. на одну особу

За даними [3, с. 453, 490, 492] розраховано за 2011 рік щільність викидів забруднюючих речовин по Донецькій області, яка в 5,7 раза перевищує середню щільність викидів забруднюючих речовин, а найнижчу – в 24,8 раза. Щільність утворення відходів I-III класу відповідно перевищує в 3,1 й аж у 213,1 раза середню й найнижчу (хоча вона не є самою високою в Україні, в Дніпропетровській області цей показник в 3,7 раза є більшим); щільність же утворення відходів IV класу є в 2,1 раза більшою ніж середня по Україні. Треба відмітити, що найбільше відходів IV класу утворюється в Криму (в 2,1 раза більше ніж у Донецькій області), але й в Донецькій області цей показник є надзвичайно високим й перевищує мінімальній по країні в 405,1 раза (Чернівецька область – усього 0,01 т на 1 км²). На рис. 5-7 наведено розподіл цих індикаторів за всіма областями України, на рис. 8 й 9 – за районами й містами Донецької області.

Рис. 5. Щільність викидів забруднюючих речовин, т на 1 км²

Рис. 6. Щільність утворення відходів I-III класу, т на 1 км²

Рис. 7. Щільність утворення відходів IV класу, т на 1 км²

Треба визнати, що Донецька область має найгірші або близькі до цього значення показників, які характеризують негативний вплив промислових підприємств на довкілля. Тому й постає задача ретельного вивчення міських і сільських екогеосистем області, виявлення проблемних територій з метою пошуків шляхів усунення цих негативних явищ.

Хоча капітальні інвестиції, поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища, екологічні платежі, які фактично сплачено за його забруднення, поточні витрати на основні природоохоронні заходи постійно зростають, але екологічний стан довкілля у Донецькій області не покращується, а, навпаки, наявність відходів по Донецькій області у розрахунку на 1 км² площі та на одну особу постійно зростає. Якщо на кінець 2000 року відповідно ці показники становили 81,4 та 0,4 т, то вже на кінець 2011 року – 203,4 та 1,2 т відповідно, тобто за 11 років їх обсяги збільшилися в 2,8 й 3 рази, що, безумовно, негативно впливає не тільки на стан довкілля, але й на стан здоров'я мешканців області.

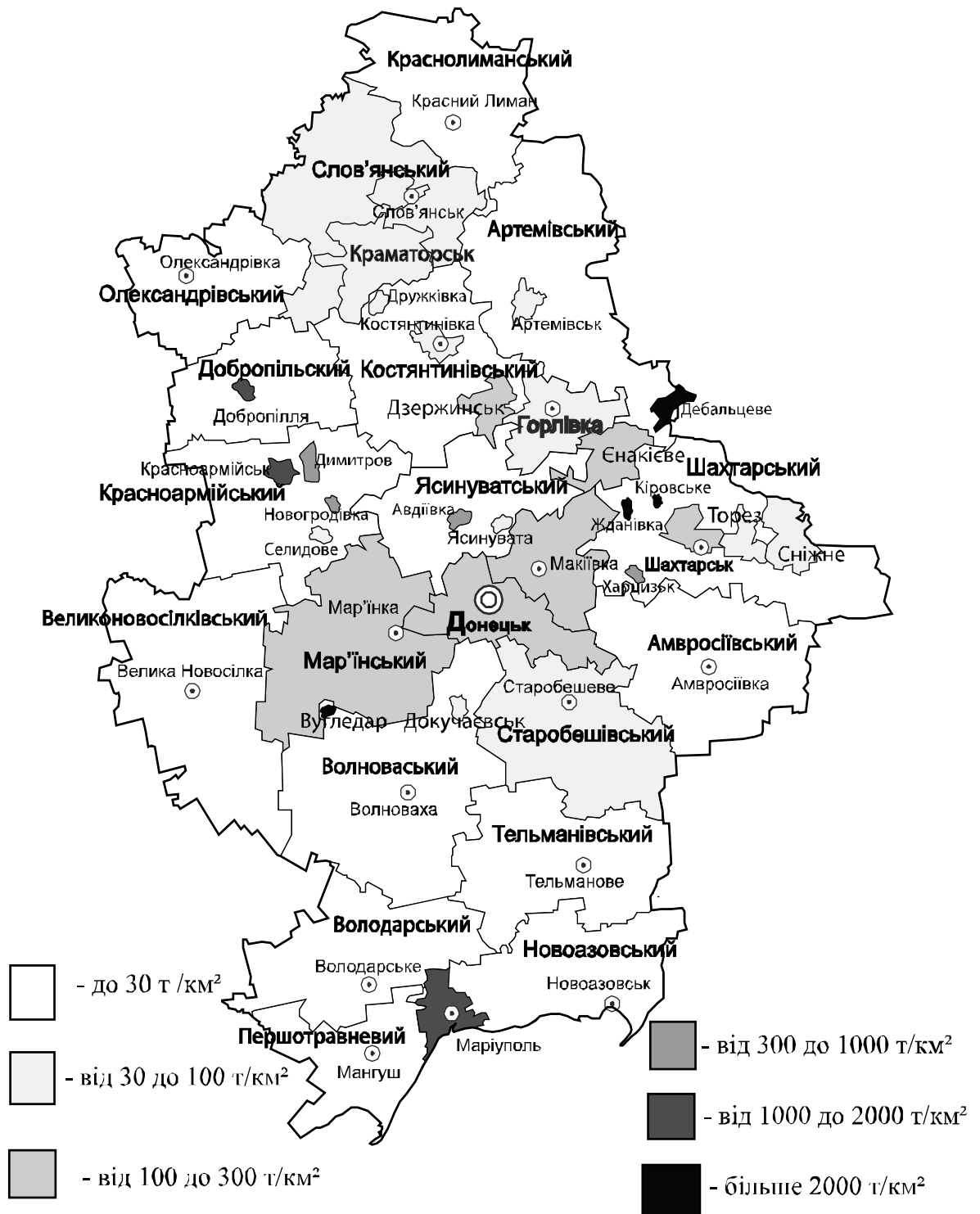

Рис. 8. Щільність викидів забруднюючих речовин по Донецької області (побудовано автором)

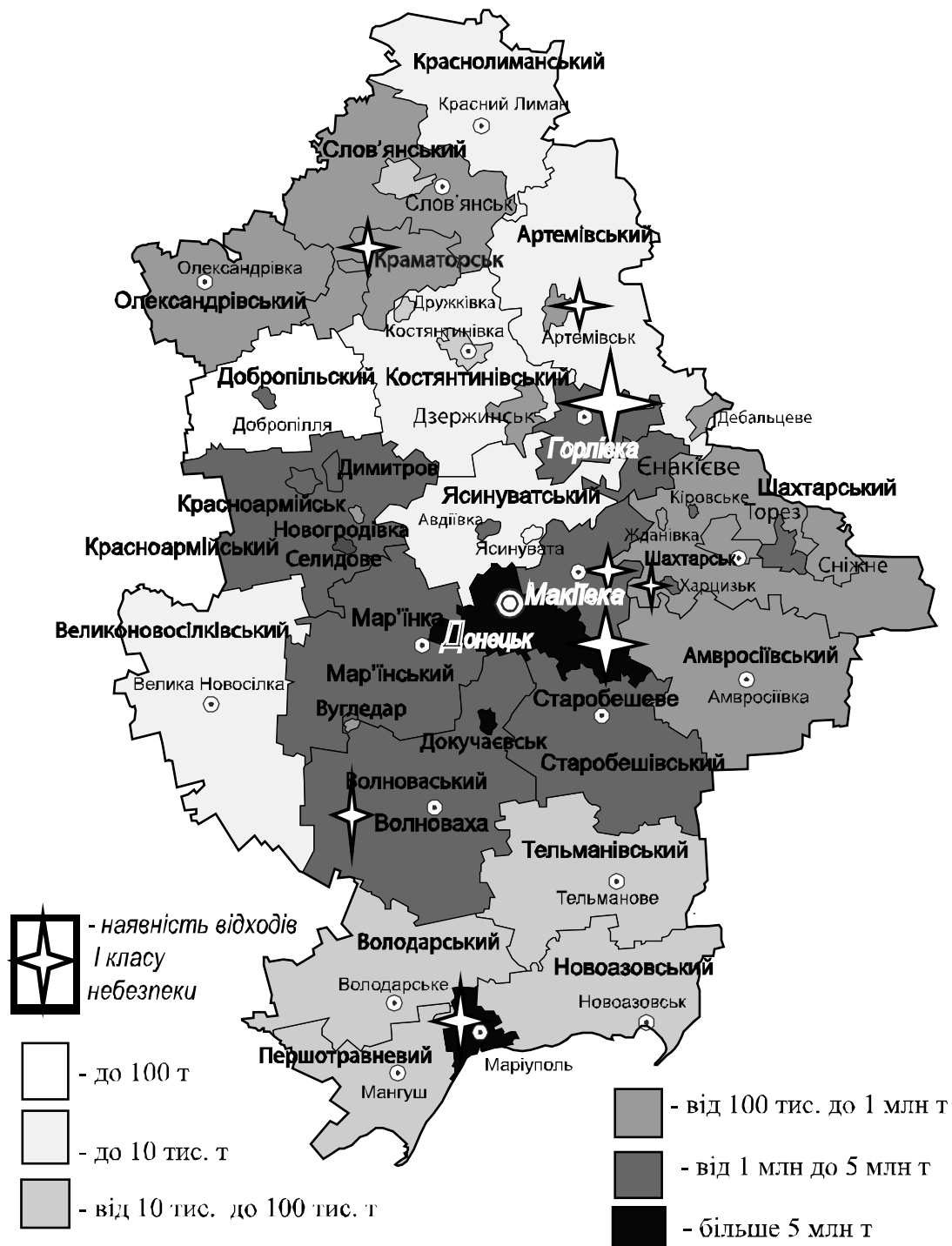

Рис. 9. Утворення відходів на території Донецької області у 2011 році (побудовано автором)

В цілому по області в структурі забруднюючих речовин більше всього приходить на діоксид сірки – 445,9 тис. т, або 29,2% обласного обсягу шкідливих викидів, й оксид вуглеводу – 403,6 тис. т, або 26,5%. Річні викиди метану, який відноситься до так званих парникових газів, становили 357 тис. т, або 23,4%. Вкрай загрозливими є викиди сполучень азоту – 87,9 тис. т, або 5,8%

обласного обсягу всіх забруднюючих атмосферу речовин. Крім того, в атмосферу Донецької області в 2011 році поступило 66,2 млн. т диоксиду вуглеводу (вуглекислого газу), який впливає на зміни клімату, в тому числі від стаціонарних джерел – 63,6 млн. т, що більше попереднього року на 7,8%. Від транспортних засобів такі викиди збільшилися на 3,9% і становили 2,6 млн. т. Не менш складною є в області ситуація з водними ресурсами. При їх обмеженості діяльність промислових підприємств області потребує значних обсягів водоспоживання та водовідведення забруднених вод. В 2011 році в поверхневі водні об'єкти скинуто 1,5 млрд. м³ стічних вод, з яких 36% – забруднені. В 2011 році на 4,9% збільшилися обсяги викидів підприємств коксохімічної промисловості; на 6,9% – підприємств вугільної галузі; на 7,1% – при виробництві будівельних матеріалів й іншої неметалевої мінеральної продукції; на 7,5% – підприємств металургійного комплексу; на 19,4% – підприємств електроенергетики. Основними забруднювачами атмосферного повітря в області є теплові електростанції, підприємства металургійної та вугільної промисловості, на які припадає майже 93% всіх викидів.¹ Додаткову докільню в Донбасі і якості життя населення несуть в собі породні відвали (терикони), бо при горінні терикона в радіусі до 3 км на землю осідає сірка й її сполуки, нашатир, фенол і інші отруйні речовини. В Донбасі на кожного мешканця припадає приблизно 4 тис. т відходів вуглевидобутку. Їх складовано в 1,3 тис. териконів, із яких 35% здатні до самозаймання. До того ж терикони займають невиправдано великі ділянки землі, які можна було б більш продуктивно використати. Компанія Coal Energy в жовтні запустила в Сніжному чергову збагачувальну установку з переробки породних відвалів. Робота цієї установки має надзвичайно важливу для Донецького регіону складову – екологічну: вона дозволить знизити забруднення пилом на 6,4 т на рік і у випадку самозаймання териконів буде запобігти викидам шкідливих речовин (H₂S, SO₂, NO₂) в атмосферу. Крім того, зменшаться й викиди парникових газів CO₂. Методи збагачення, які використовуються в установці,

¹ За даними Головного управління статистики в Донецькій області Державної служби статистики України.

безпечні для довкілля й не передбачають використання хімічно шкідливих речовин. Збагачення буде мати замкнутий водно-шламовий цикл без скидання промислових вод в оточуюче середовище.²

Вчені Донецької області займаються питаннями збереження й охорони довкілля. Ними розроблено унікальну програму, яка дозволяє стежити за станом навколишнього середовища. Усі дані автоматично передаються через GPS на сайт в Інтернеті. Аналогів такої системи немає в жодному регіоні України. Розробники впевнені, що завдяки новітнім технологіям зможуть поліпшити екологічний стан Донбасу.³

Висновки. На підставі аналізу деяких індикаторів соціально-економічного розвитку Донецької області можна зробити певні висновки. Екологічна складова розвитку області найбільше загрозливою в Україні. Хоча по Донецькій області доволі висока щільність обсягів реалізованої інноваційної продукції, впровадження та освоєння нових технологічних процесів, у тому числі маловитратних, ресурсозберігаючих та невитратних, створення та використання нових технологій, але цього недостатньо не тільки для покращення стану довкілля, а відповідно й якості життя населення, навіть для стабілізації ситуації. Тому органи місцевої влади, керівники промислових підприємств повинні більше уваги приділяти інноваційно проривним технологіям, більше коштів вкладати в заходи щодо охорони та збереження навколишнього середовища. Для визначення подальших перспектив стійкого розвитку області потрібні подальші комплексні дослідження зазначених проблем.

Література

1. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник.* – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 284 с.
2. *Статистичний збірник «Регіони України» 2011 за ред. О.Г. Осауленко.* – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – Частина I. – 364 с.

² Породине отвалы требуют переработки. – Режим доступу: <http://www.panorama.dn.ua/publ/stories/9535-2012-11-07-12-58-01>.

³ Донецькі вчені розробили ноу-хау з контролю за навколишнім середовищем. – Режим доступу: <http://ua.glavred.info/archive/2011/03/11/174718-13.html>.

3. *Статистичний щорічник Донецької області за 2011 рік. – Донецьк: Головне управління статистики в Донецькій області Державної служби статистики України, 2012. – 504 с.*